

ZEÂMET

zesi İhtisas Ktp., nr. 5278, vr. 7^a-8^a, 33^b; N. Bel-diceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar* (trc. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1985, tür.yer.; *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi* (haz. Midhat Sertoğlu), İstanbul 1992, s. 21, 58, 79; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1994, VII, tür.yer.; G. Dávid, "Assigning a Ze'amet in the 16th Century: Revenue-Limits and Office-Holding", *Armağan: Festschrift für Andreas Tietze* (ed. I. Baldauf v.dğr.), Praha 1994, s. 47-57; Osman Karataş, *3 Numaralı Mühimme Zeyli: Rebiülevvel-Cemâziyelevvel 984 / Haziran-Ağustos 1576 (s. 176-351)* (yüksek lisans tezi, 2010), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü; M. Tayyib Gökbilgin, "Kanûnî Sultan Süleyman'ın Tımar ve Zeâmet Tevcihi ile İlgili Fermanlar", *TD*, sy. 22 (1967), s. 35-48; Ömer Lütfi Barkan, "Tımar", *İA*, XII/1, s. 286-333; Halil Sahillioğlu, "Zeâmet", a.e., XIII, 477-479; Suraiya Faroqi, "Zi'âmet", *EP* (İng.), XI, 495.

ERHAN AFYONCU

ZEBÂNİ

(الزبانية)

İnsanları cehenneme sevkeden
ve cehennemi yöneten
meleklerle verilen ad.

Sözlükte "itip kakmak, şiddetle sürüklemek" anlamındaki **zebn** kökünden türeyen **zebânînin** çoğulu **zebâniyedir**. Bazı âlimler zebâniyeyi tekil bulunmayan çoğul kelimelerden kabul etmekle birlikte kelimenin zebâniden başka **zâbin**, **zibnî** ve **zibniye** lafızlarının çoğulu olduğunu söyleyen dilciler de vardır. Cehennemliklere şiddetle muamele ettikleri veya ellerinin yanı sıra ayaklarını da kullanabildikleri için zebânilere bu adın verildiği genellikle kabul edilir (Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmî*, XX, 126). Zebâniye kelimesi Kur'an-ı Kerim'de bir yerde geçer ve bununla cehennemdeki azap melekleri kastedilir (el-Alak 96/18). Alak sûresinde belirtildiğine göre Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'in namaz kılmasını engellemeye çalışan kişiyi bundan vazgeçmediği takdirde yalancı ve günahkâr alından yakalayıp cehenneme atacak, bu kişi taraftarlarını imdadına çağırırsa Allah da zebânileri çağıracaktır (96/9-18). Hz. Peygamber'in namaz kılmasını engellemek isteyen kişinin Ebû Cehil olduğu kaynaklarda belirtilir. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Resûlullah Kâbe'de namaz kılarken Ebû Cehil yanına yaklaşmış, "Ben seni burada namaz kılmaktan menetmemiş miydim?" diye tehditte bulunmuş, Peygamber de ona sert bir şekilde karşılık vermiş, Ebû Cehil, "Neye güvenerek böyle davranıyorsun, ben bu vadi-de taraftarları en kalabalık olan kişiyim"

deyince (*Müsned*, I, 256) yukarıdaki âyet nâzil olmuştur. Yine İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem, "Eğer Ebû Cehil cüret ederek namaz kılmamı engellemeye kalkışsaydı onu azap melekleri hemen yakalardı" buyurmuştur (*Müsned*, I, 329; Buhârî, "Te'fîrû'l-Kur'ân", 96/4; Taberî, XXX, 164-165). Sahâbiler de zebâniye kelimesine "azap melekleri" anlamı vermiştir (İbn Receb, s. 117).

Kur'an'da cehennemliklere dair beyanlardan anlaşıldığına göre cehennemde zebânilerin başında Mâlik adlı bir melek vardır. Azaptan kurtulmak isteyen cehennem halkı bu meleğe hitap ederek, "Ne olur, Allah bizim hayatımıza son versin!" diyecek, o da, "Hayır! Siz hep burada kalacaksınız" cevabını verecektir (ez-Zuhruf 43/77). Cehennemde bulunan zebânî sayısının on dokuz olduğu yine Kur'an'da zikredilir (el-Müddessir 74/30). Sürenin 31. âyetinde cehennem bekçilerinin yalnızca meleklerden oluştuğu ve on dokuz sayısının inkârcılar için bir imtihan sebebi kılındığı belirtildikten sonra Allah kendi ordularının sayısını sadece kendisinin bildiğini haber verir ki bundan on dokuz meleğinin cehennemde bekçilik yaptığı sonucu çıkarılabilir; âlimler de on dokuz meleğinin azap meleklerinin yöneticileri olduğu görüşündedir (Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *et-Tezkire*, I, 133-137; Süyûtî, *el-Habâ'ik*, s. 66). Rivayete göre bu âyet nâzil olunca Ebû Cehil ile taraftarları, on dokuz meleği azımsayıp bunların cehenneme girecek çok sayıda insanla baş edemeyeceğini iddia etmişlerdir (Şevkânî, V, 329-330). Kur'an'da ayrıca zebânilerin son derece iri yapılı, güçlü ve şiddetli olduğu, inkârcılara karşı çok sert davrandığı haber verilir (et-Tahrîm 66/6). Bu melekler Allah'ın gazabına uğrayanları cezalandırmak için yaratıldığından bütün sözlerinde ve fiillerinde şiddet vardır (*a.g.e.*, V, 253-254). Yine Kur'an'da zebânilerden "hazene" (muhafızlar) diye söz edilir. Cehennem tasvirine ilişkin âyetlerde bildirildiğine göre günahkârlar gruplar halinde cehenneme sevk edilip kapıları açılınca muhafızlar kendilerine, "Size, Allah'ın âyetlerini okuyan ve bugünle karşılaşacağınızı haber veren peygamberler gelmedi mi?" diye soracak, onlar, "Evet geldi, fakat biz onları yalanladık" cevabını verince zebâniler, "Öyleyse girin cehennemin kapılarından" diyerek onları cehenneme atacaklar, azaplarının hafifletilmesi talebini de reddedeceklerdir (ez-Zümer 39/71-72; el-Mü'min 40/49-50; el-Mülk 67/7-9; Ali M. M. es-Sallâbî, s. 165-167). Çeşitli hadis rivayetlerinde

de cehennem muhafızlarına dair bilgiler vardır. Hz. Peygamber Mâlik'i isrâ ve mi'rac esnasında, ayrıca rüyasında görmüş ve onun cehennemi tutuşturan melek olduğunu söylemiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 7; "Enbiyâ", 24; "Cenâ'iz", 93).

Sonraki kaynaklarda Resûl-i Ekrem'e nisbet edilen rivayetlerde zebâniler için bazı tasvirler yer alır: Zebâniler gözleri yıldırım gibi ışık saçan, ağzıları dikenli varlıklardır. Kettim hesabına çekilmesinin ardından yetmiş bin zebânî yetmiş bin dizgininden tuttuğu cehennemi getirir ve kapılarında cehennemlikleri bekler (Münzirî, IV, 232, 241; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *et-Tezkire*, I, 133-138; Süyûtî, *el-Habâ'ik*, s. 66-68; *el-Büdü'rü's-sâfire*, s. 406-407; Şevkânî, V, 331). Cehennemlikleri perçemlerinden tutup yüzükoyun cehenneme sürükler ve orada kendilerine azap uygular. Sözü edilen kaynaklarda çeşitli azap şekillerine de temas edilir (İbn Ebû'd-Dünyâ, s. 33-53, 68-87, 115; Subhi Salih, s. 81; Ali M. M. es-Sallâbî, s. 172). Zebâniler hakkındaki tasvirlerin bir kısmı Kur'an'daki cehennem tasvirlerinin bir yorumu niteliğindedir. Bu konuda hadis diye nakledilen rivayetleri de âlimlerce yapılan yorumlar olarak kabul etmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, IV, 640; *Müsned*, I, 256, 329; İbn Ebû'd-Dünyâ, *Şifâtü'n-nâr* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Beyrut 1417/1997, s. 33-53, 68-87, 115; Taberî, *Câmî'u'l-beyân* (Bulak), XXX, 164-165; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesir*, IX, 179; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, Kahire, ts. (Mektebetü dâri't-türâs), IV, 232, 241; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmî* (nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî), Riyad 1423/2003, XX, 126-127; a.mlf., *et-Tezkire fi ahvâli'l-meutâ ve umûri'l-âhire* (nşr. Ebû Süfyan Mahmûd b. Mansûr), Medine 1417/1997, I, 132-138; Nizâmeddin en-Nisâbü'rî, *Ğarâ'ibü'l-Kur'ân* (Taberî, *Câmî'u'l-beyân* [Bulak] içinde), XXX, 132; İbn Receb, *Vaşfü'n-nâr* (nşr. Ebû Muâz Eymen b. Ârif ed-Dımaşki), Kahire 1413/1992, s. 117; Süyûtî, *el-Büdü'rü's-sâfire* (nşr. Ebû Muhammed el-Misrî), Beyrut 1411/1991, s. 406-407; a.mlf., *el-Habâ'ik fi ahbâri'l-melâ'ik* (nşr. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1405/1985, s. 65-68; Şevkânî, *Fethü'l-kadir*, V, 253-254, 329-331; Elmâlîlî, *Hak Dini*, VIII, 5961-5962; Subhi Salih, *Ölümden Sonra Diriliş* (trc. Şerafeddin Gölçük), İstanbul 1976, s. 81; Muhammed b. Abdülvehhâb el-Akîl, *Mu'tekaddü fırâki'l-müslimin ve'l-ye'üd ve'n-nasârâ ve'l-felâsife ve'l-vesniyyin fi'l-melâ'iketi'l-mukarrebîn*, Riyad 1422/2002, s. 46-47; Ali M. M. es-Sallâbî, *el-İmân bi'l-ye'umi'l-âhir*, Beyrut 1431/2010, s. 165-172.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

ZEBH

(bk. HAYVAN; KURBAN).